

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ШЛЯХОМ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Диференційований підхід сприяє підвищенню самостійності, ініціативності та інтенсифікації навчання учнів англійської мови.

У зв'язку з розширенням економічних, наукових, культурних та інших контактів із закордонними країнами зростає потреба у спеціалістах, які мають навички практичного володіння іноземною мовою. **Актуальним стає** пошук учителями іноземних мов нових методик викладання, шляхів інтенсифікації навчання, які б дозволили значно підвищити рівень володіння іноземною мовою. Нові соціально-політичні умови поступово готують ґрунт для плавного переходу наших шкіл від духу суперництва до співробітництва, від заохочення індивідуалізму до взаємозалежної роботи в колективі, від простого накопичення знань до успішного їх застосування.

Метою статті є висвітлення різноманітних форм реалізації диференційованого підходу до учнів при вивченні іноземної мови

Майже двадцятирічний досвід роботи переконливо доводить, що успіх у навчанні та вихованні забезпечується не тільки слідкуванням закладеним в навчально-методичних комплексах методичним системам, але й творчим підходом до їх реалізації, який дозволяє формувати в учнів потребу вчитись, вміння раціонально працювати, розвивати їх здібності мислити, мовленнєву активність, проявляти творчість і самостійність при вирішенні поставлених задач.

Звісно, що тільки захоплений справою може захопити інших навчити учнів творчо мислити може лише той, хто сам творчо підходить до організації їх діяльності.

Запорукою успіху є взаємовідносини з дітьми. Важливо зрозуміти кожного, вміти бачити їх очі, не губити хід їх думок, «крокувати» разом з ними, навчати, виховувати кожним своїм уроком, вчити учнів вчитися, включати кожного в активну мовленнєву діяльність, розвивати їх творчу ініціативу. Разом з дітьми радіти і дивуватись новому, спостерігати, сприймати, осмислити, аналізувати, оцінювати, робити висновки, підводити підсумки. На уроці бути одним цілим, зацікавленими і працездатними, цілеспрямовано йти до вирішення поставлених задач.

Шляхи їх розв'язання часто нестандартні, що забезпечує інтерес у навчанні, високу працездатність і активність кожного, безпосереднє спілкування учнів англійською мовою один з одним, з учителем чи присутніми на уроці, якість знань, бажання працювати вдома, творчу ініціативу.

Нестандартність іноді виникає спонтанно під час роботи на уроці, вона не виключає, а пропонує чітку цілеспрямованість серії уроків і кожного з них, дотримання методичних вимог, які висуваються до них.

Основним матеріалом, який підлягає засвоєнню, є матеріал підручника, але робота з ним організовується так, що вправи перестають бути вправами, а перетворюються в мовленнєву ситуацію, виконуються в формі гри, в тому числі і рольової, групами, парами, індивідуально чи колективно.

Практика довела, що нестандартні форми та прийоми роботи найбільш дійові, так як при їх застосуванні учні охоче і активно працюють, легко, осмислено і ґрунтовно засвоюють матеріал і, головне, вміють практично його використовувати. При цьому вони досконало вивчають підручник, вміють аналізувати зміст вправ і текстів, комбінувати матеріал, знаходити опори для говоріння та використовувати їх у своїй творчій діяльності.

Кожен момент процесу навчання потребує вибору таких форм, прийомів та методів, які підходять до даної теми, до даного класу, і, нарешті, до даного учня. Так як час учителя і учнів обмежений, необхідно визначити прийоми інтенсифікації навчання, які забезпечують більш напружену і продуктивну роботу за одиницю часу.

Потреба в інтенсифікації навчання іноземної мови, а також близькість психофізичних механізмів аудіювання та говоріння сприяють переосмисленню загальної стратегії навчання усного мовлення. Виправдовує себе ідея єдиної системи вправ для навчання аудіюванню, читанню та говорінню (в діалогічній та монологічній формах) на етапі формування та розвитку навичок і вмінь. Навчальний процес при цьому звільнюється від засилля мовних вправ, аудіювання та читання виступають засобами навчання говоріння і підтримання досягнутого рівня володіння усним мовленням.

Як приклад, можна навести спеціальний етап роботи з текстом, який виступає в якості змістовної бази для усних висловлювань учнів. Така можливість виникає у зв'язку з тим, що учні читають текст, потім, виконуючи різні завдання вчителя (відповісти на запитання, скоротити чи розширити текст, скласти його план, тощо), змушені неодноразово проглядати його, що сприяє засвоєнню матеріалу. Завдання учням, пов'язані з текстом, можуть бути індивідуалізовані. Наприклад:

- прочитай текст ще раз і скажи, що нового і корисного ти довідався про свій улюблений вид подорожі;
- розкажи про переваги свого улюбленого виду подорожі, підтвердивши свої міркування прикладами з особистого досвіду.

Так, ми маємо особливий різновид монологічного мовлення – контекстно-ситуативне мовлення – мотиваційною основою якого є, як правило, текст. Предметно-смісловий зміст такого мовлення зумовлюється не лише інформацією, що міститься у тексті, але й змістом комунікативних ситуацій, які створюються учнями з залученням фактів, викладених у тексті.

Таким чином, текст використовується як привід до самостійного висловлювання, при цьому така традиційна форма роботи як переказ відступає на другий план.

Не можна недооцінювати значення тексту для формування продуктивних лексичних навичок - шляхом цілеспрямованої практики учнів у рецептивних видах роботи, що базуються на читанні. Матеріали для читання необхідно складати з таким розрахунком, щоб вони створювали передумови для

активізації саме тих лексичних одиниць, які недостатньо добре засвоєні на попередніх етапах навчання. Добираючи тексти, бажано віддавати перевагу тим з них, в яких лексика, що вивчається, зустрічається декілька разів і ґрунтується навколо основних смислових пунктів розповіді.

Використання читання як засобу індивідуалізації процесу повторення активної лексики потребує передбачення в роздаткових (друкованих) матеріалах індивідуального користування умови для опрацювання саме тієї лексики, яка недостатньо засвоєна учнями.

Так, виправдовують себе завдання типу:

- вибрати з ряду слів зайве слово;
- знайти в групі слів синоніми (антоніми);
- підібрати відповідне слово за значенням;
- дібрати англійські (українські) еквіваленти до слів;
- заповнити пропуски потрібними словами та словосполученнями, тощо.

Вправи, які забезпечують сприйняття слова в ізольованому вигляді, в складі слів, словосполучень і речень, дозволяють автоматизувати вилучення і миттєво правильне вживання цілих груп слів (а не окремого слова), у мовленні, що сприяє розвитку навичок непідготовленого мовлення.

Досвід навчання іноземної мови доводить, що ефективність уроку зумовлюється, перш за все, вмінням учителя створити умови та організувати ситуації, в яких учні оволодівають мовою як засобом спілкування. А це неможливо без педагогічної співпраці, яка містить у собі три основні аспекти: взаємодію учителя з учнями, взаємодію учнів один з одним у колективній навчальній діяльності та взаємодію вчителів у системі міжпредметних зв'язків. Безумовно, на конкретному уроці всі три аспекти існують у нерозривній єдності.

У своїй роботі учитель повинен враховувати ту особливість мовної діяльності, яка являє собою процес формування та формулювання думки. Ось чому предмет думок учня (тобто те, що він хоче сказати іноземною мовою, або те, що він хоче зрозуміти) повинен бути для нього цікавим та досяжним для його усвідомлення. Намагаючись реалізувати свою думку чи зрозуміти чужу, учень шукає засоби і шляхи для цього. Саме в цей час учитель повинен допомогти учневі. Тільки після того, як учитель виявить в учня специфічний стан пошуку і з'ясує, що учень «вирішує задачу» формулювання, шукає шляхи і має проблеми їх знаходження, він повинен йому допомогти.

Тільки за таких умов урок буде організовано як безперервне вирішення учнем комунікативно-пізнавальних задач із використанням засобів та шляхів, які надає учитель. Він впливає не на учня, як на об'єкт, а разом з учнем діє на предметні умови задачі. Учитель не вирішує «замість» учня задачу, а вони разом вирішують її, причому вчитель тільки допомагає.

Питання організації взаємодії учнів і спільної навчальної діяльності вирішуються учителем шляхом створення різноманітних навчальних ситуацій, які моделюють умови, за яких учні оволодівають іноземною мовою.

У сучасному навчальному процесі не останнє місце займає взаємодія вчителів, як членів педагогічного колективу. Учитель іноземної мови може в своїй практичній діяльності організувати взаємодію учнів, використовуючи

предметний зміст навчання, який відбувається на інших уроках: математики, географії, історії, літератури. Адже навчання спілкування являє собою повноцінну і тісну міжособистісну взаємодію.

Сьогодні вчителів не потрібно переконувати в тому, що кожен учень є особистістю, якій властиві неповторні індивідуальні особливості і своя історія психічного розвитку. Поняття «індивідуалізації та диференціації навчання» займають міцні позиції в практиці навчання іноземної мови. Учитель повинен індивідуалізувати процес навчання, бо на практиці неможливо ігнорувати індивідуальні розбіжності школярів.

Результати психологічних досліджень, підтверджені життєвими спостереженнями, показали, що за рівних умов (методи навчання, особистість учителя, тощо) позитивна навчальна мотивація не в змозі забезпечити легкого й швидкого оволодіння навчальним матеріалом у випадку, якщо в учня недостатньо розвинені здібності до даного предмету.

Що ж стосується розвитку здібностей, то лише вчителі – творчі особистості, ентузіасти, які люблять і поважають дітей – займаються цією роботою в процесі здійснення індивідуального підходу до учнів. Недостатньо лише враховувати актуальний рівень розвитку учнів, значно корисніша для суспільства і більш гуманна для учня є робота по розвитку його здібностей.

Відомо, що здібності не можуть виникнути поза діяльністю, але не кожна діяльність є джерелом психічного розвитку дитини.

Там, де середовище не створює відповідних задач, не висуває нових вимог, не спонукає і не стимулює за допомогою нових цілей розвиток інтелекту, там мислення підлітка не розвиває всіх закладених у ньому можливостей, не сягає найвищих форм або досягає їх із крайнім запізненням.

Навчальна діяльність, спрямована на розвиток здібностей, повинна відповідати певним принципам. Коротко зупинимось на них.

1. Діяльність учня повинна носити не репродуктивний, а творчий (в усякому разі, суб'єктивно-творчий) характер.

Іншими словами, не накопичення знань є головною і єдиною метою шкільної освіти, а навчання учнів окремих прийомів та засобів роботи, формування у них інтелектуальних навичок і розумових дій, які полегшують процес засвоєння навчальної інформації. Навчати школяра використовувати раціональні, ефективні, узагальнюючі прийоми навчальної діяльності, тренувати його психічні функції (пам'ять, слухове сприйняття, мислення, уяву) – це і є кардинальний шлях розвитку його іншомовних здібностей.

2. Навчальна діяльність повинна бути орієнтована не на вже досягнутий рівень розвитку здібностей, а на «зону найближчого розвитку».

Цей принцип означає, що урахування індивідуальних здібностей дитини повинно проводитись лише для того, щоб виявити напрямок його подальшого розвитку, а не межі його можливостей. Відповідно, навчання повинно являти собою посильний, але достатньо важкий процес, який викликає психічне напруження, що виникає в результаті розходження між вимогами вчителя та актуальними можливостями учня. Ось чому урок повинен стимулювати максимум інтелектуальної активності, на яку здатний учень.

3. Діяльність учнів повинна зумовлюватись глибокими позитивними мотивами.

Навчальна діяльність школяра, як правило, позитивно вмотивована, якщо на даний момент у нього сформовані позитивні потреби та інтереси. Але процес їх формування треба, знову ж таки, починати з розвитку здібностей.

Розвиток здібностей лежить в основі індивідуалізації навчання, яка і полягає в тому, щоб виявити сильні і слабкі сторони іншомовних здібностей конкретного учня, спільними зусиллями з ним терпляче долати труднощі, спираючись на все міцне і прогресивне, що закладене в даній особистості.

Для учителя розвиток здібностей учнів – важка задача і велике навантаження психологічного характеру. Однак, як писав Л.М. Толстой, «чим легше вчителю вчити, тим важче учням вчитися. Чим важче вчителю, тим легше учневі». Справжній учитель робить однозначний вибір за такої альтернативи.

Вирішуючи проблеми диференціації та індивідуалізації навчання іноземної мови, слід врахувати існування класів з різним рівнем підготовки і розвитку здібностей. У класах з високим рівнем досягнень, навчання іноземної мови повинно базуватись, з одного боку, на загальній для всіх інваріантній основі і включати обов'язковий для всіх матеріал, а з другого - передбачати значно більшу, ніж у звичайному класі, варіативність, в залежності від нахилів учнів та їх професійної спрямованості, а також їх більшу самостійність. Мається на увазі варіативність не тільки у виборі матеріалу (наприклад, предметного змісту текстів, тем, проблем для обговорення), але й у визначенні питомої ваги різноманітних видів мовленнєвої діяльності (усного мовлення, читання), а також об'єму залученої лінгвістичної теорії (узагальнень, правил).

Визначення форми організації навчального процесу вимагає вирішення питання відбору матеріалу й організації відповідних дій учнів. У цьому випадку можна накреслити кілька варіантів:

- а) усім учням дається одне завдання;
- б) окремим групам учнів даються різні завдання;
- в) усім учням даються індивідуальні завдання.

Кожний варіант може мати кілька під варіантів:

- а) завдання одне, інструкції до завдання різні – більш чи менш розгорнуті;
- б) завдання одне, а темп подачі матеріалу різний;
- в) характер умінь і навичок один, лексико-граматичне оформлення матеріалу інше;
- г) матеріал однаковий, характер навчальних дій інший.

Тематика для усного мовлення та читання може охоплювати ті ж галузі життя, що і в основному курсі, але підлягати більш поглибленому розгляду і обговоренню з урахуванням актуальних подій повсякдення. Розширення тематики можливе за рахунок більш широкого використання краєзнавчої проблематики, залучення різноманітних суспільно-політичних, науково-популярних, художніх, загально-технічних текстів, які відповідають інтересам учнів.

Важливе місце при цьому займає збагачення лексичного запасу учнів. Відбір активної лексики здійснюється учителем з урахуванням змісту опорних

тематичних текстів підручника та додаткових посібників, які використовуються на даному етапі навчання.

Окрім лексики активного словника, учні рецептивно засвоюють частину слів у процесі читання та аудіювання.

Працюючи з граматичним матеріалом, учні користуються різними граматичними довідниками для узагальнення і систематизації граматичних явищ, засвоєних у попередніх класах. Така навчальна робота сприяє більш глибокому осмисленню граматичної системи англійської мови, виявленню особливостей цієї мови в порівнянні з українською, розширенню лінгвістичного світогляду учнів.

За таких умов більш важливе значення як засіб навчання набирає письмо, яке служить водночас опорою для усного мовлення та читання (складання плану, добірка та фіксація ключових слів, тезисів і т. ін.) і засобом писемного мовлення (написання переказу, твору, анотації до тексту, реферату).

Весь дидактичний матеріал, який використовується під час вивчення окремої теми (тексти для аудіювання, читання, граматичний матеріал, мовні ігри, вікторини, жарти, тощо) так чи інакше пов'язаний тематикою. Це дає можливість максимально занурити дітей в атмосферу подорожі (спортивних змагань, свят, тощо), створити умови тотального заглиблення у вивчення теми і на наш погляд, є одним із шляхів підтримання інтересу до вивчення іноземної мови і оптимізації процесу навчання.

Оптимальне використання і розвиток індивідуальних здібностей учнів можливі тільки за умови диференційованого навчання.

Мета диференційованої роботи полягає в тому, щоб розвинути пізнавальні та творчі здібності учнів з різним рівнем підготовки, досягнути таких результатів володіння іноземною мовою, які спонукали б їх до самостійної дослідницької діяльності.

Індивідуальна та диференційована робота в групах є частиною навчальної роботи в цілому. Вона викликає найбільший інтерес до вивчення іноземної мови, до того ж кожен учень у цьому процесі приймає участь максимально. Робота невеликими групами активізує діяльність усіх учнів. Змагання між групами підвищує інтерес до результатів роботи інших.

Диференційована робота в групах сприяє підвищенню самостійності та ініціативності учнів, розвитку їх індивідуальних творчих можливостей. Атмосфера невимушеності та участь кожного сприяє підвищенню якості навчально-виховного процесу. Взаємодопомога в процесі роботи в групах сприяє підвищенню мовного рівня учнів. Учень, який пояснює своїм товаришам якесь мовне явище, краще усвідомлює його суть.

Досвід показав, що робота в групах сприяє максимальній реалізації індивідуальних інтелектуальних здібностей кожного учня. Вона носить розвиваючо-формулюючий характер.

Групову форму роботи доцільно використовувати під час навчання учнів усного мовлення та читання. Для формування груп співпраці використовуються різні підходи (різномірні групи, випадкові групи, групи за інтересами, однорідні групи), в залежності від конкретних задач, які мають бути вирішені на даному уроці.

Так, на уроці в VII класі під час вивчення теми «Подорож» для розвитку навичок та вмінь монологічного мовлення групи отримують такі мовні задачі.

- *Уявіть, що ви на канікулах вирушаєте в подорож. Кожен з вас віддає перевагу улюбленому виду подорожі. Доведіть своїм друзям, що подорожувати пішки (морем, залізницею, тощо) дуже цікаво і зручно.*

Члени групи отримують опорні слова і вирази, які стосуються подорожі пішки.

- *Уявіть, що ви стюардеса сучасного літака, стюард на борту океанського лайнера, провідник потяга далекого слідування і т.ін. Переконайте своїх друзів у перевагах своєї професії і подорожі відповідним видом транспорту.*

Подібні завдання отримують і інші групи, їм потрібно обговорити різні види подорожі і переконати друзів у перевагах та недоліках того чи іншого виду транспорту.

Для опори використовуються різні слова та вирази, підстановчі таблиці й картинки.

Так, під час роботи над тією ж темою групам пропонуються картинки із зображенням лісу, галявини, річки, намету, посуду, сухих гілок для вогнища. Пропонується ситуація:

- *Ви в поході. Вам необхідно зробити привал, щоб відпочити та приготувати їжу. У кожного з вас є в рюкзаці речі відповідного призначення. Що кожен з вас скаже в такій ситуації?*

Учні змагаються, намагаючись придумати кращий варіант висловлювання.

Наприклад:

- Oh! Look over there! What a nice place for us to rest! And there is a river near the forest.

- Yes, I see. It's very beautiful indeed! I shall put up our tent on that hill.

-Girls, who shall I give all our food to? It's in my sport bag.

-To me, of course. Usually it's my duty to make dinner. But who has the things for making a fire? I have only food in my bag. You, Stepan?

- I shall have a look. Yea, here they are. Olena, let me help you to make a fire. It's difficult for girls.

Ефективна групова форма роботи і під час навчання діалогічного мовлення. Наприклад, під час роботи з темою «Подорож» для обговорення в групах пропонуються такі ситуації (рольові ігри):

- Ви – студенти, які збираються провести літні канікули у подорожі. Обговоріть з друзями ваші плани та оберіть найкращий вид подорожі. Мотивуйте свій вибір.

- Ви – родина. Ви збираєтесь у відпустку. Обговоріть плани подорожі, її маршрут, види транспорту і виберіть варіант, який задовольнить усіх членів родини.

- Ви подорожуєте залізницею і знаходитесь зараз у купе спального вагону. Серед пасажирів є відомий спортсмен, який віддає перевагу пішому туризму. Які аргументи ви можете навести на захист того чи іншого виду подорожі?

Можна використовувати методику співпраці і під час перевірки домашнього завдання, роботи з текстом. Наприклад, групі пропонується завдання скласти план прочитаного тексту або обговорити деякі твердження за текстом. Учні розподіляють завдання поміж всіма членами групи, ділять текст на абзаци. Кожен учень ще раз перечитує свій абзац, виділяє його головну думку і вносить її в загальний план у вигляді пункту. План записується, прочитується вголос і обговорюється. Потім за складеним групою планом учні переказують текст в цілому.

Рольова гра, як найбільш точна і досяжна модель іншомовного спілкування, є тією організаційною формою навчання, яка дозволяє оптимально поєднувати групові, парні та індивідуальні форми роботи на уроці та у позаурочний час. Рольові ігри сприяють посиленню комунікативної спрямованості в навчанні, розвитку інтересу до вивчення іноземної мови.

Відомо, що спілкування реалізується в межах певної комунікативної ситуації, під якою розуміється динамічна система взаємодіючих чинників об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її мовленнєву поведінку в межах окремого акту спілкування.

Головне, що повинен мати на увазі вчитель під час організації комунікативних ситуацій, це те, що вони мають носити реальний життєвий характер. Діти при цьому не тільки засвоюють іноземну мову. У них також формуються здібності приймати роль і поводити себе згідно ролі. Навчання іноземної мови стає практичним і наближеним до природних умов мовленнєвого спілкування.

Орієнтування в ситуативних обставинах залежить від уяви учнів. Вона дозволяє вийти за межі «видимих» обставин, творчо уявити ситуацію, діяти не в реальних, а в уявних умовах.

Висновок. Уявними можуть стати ситуативні обставини, сюжет рольового спілкування, проблема групової дискусії. Уява конче необхідна для організації мовленнєвого спілкування в умовах навчання, коли реальних обставин спілкування недостатньо і вони суттєво доповнюються уявними.

У подальшому планується застосувати інші підходи до розвитку творчої особистості учня при вивченні англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект). – Х.: Скорпіон, 2000. – 120 с.
2. Вишневський О.І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови. – К.: Радян.школа, 1989. – 223 с.
3. Жуковський В.М. Індивідуалізація навчання техніки читання учнів середньої школи: Метод. рекомендації. – Рівне: РДПУ, 1991. – 51 с.
4. Николаев Н.В. Необходимости дифференцированного подхода к язычному учебному лексическому материалу. – ИЯШ, 1986, № 6.

Клюнина Н.В. Развитие творческой личности ученика путем дифференцированного подхода к изучению английского языка

Дифференцированный поход способствует повышению самостоятельности, инициативности и интенсификации процесса обучения учащихся английскому языку.

Kliunina N. The development of the creative personality with the help of differentiated tasks in studying English language

Differentiated approach causes the students independence and initiation. It intensifies the process of mastering English language.

УДК 378.147:001.895

Кода С.В.

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

В статті розкриваються проблеми організації профільного навчання старшокласників в умовах реформування освіти. Визначаються змістові, організаційні та методичні аспекти підготовки вчителя в системі курсової перепідготовки до якісної організації профільного навчання в умовах реформування освіти.

Актуальність дослідження полягає у підвищенні фундаментальної, психолого-педагогічної та інформаційної культури вчителя. Оволодіння сучасними технологіями організації навчального процесу та методикою їх використання забезпечує можливість спрямування освітньої діяльності на особистість людини, її професійне самовизначення та можливість ефективної самореалізації.

У державних документах (Закон України «Про загальну середню освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», Національна доктрина розвитку освіти України, затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 р.) закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі.

Відповідно до Концепції профільного навчання «Старша школа має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа якнайповніше реалізує принцип особистіснозорієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії» [5, с. 3].

Національна доктрина розвитку освіти в Україні проголошує завдання, що спрямовані на гуманістично-інноваційну освіту, її конкурентоспроможність у